

MINISTRI KÄSKKIRI

Tallinn

10.02.2025 nr 33

Porkuni mõisa jääaida kultuurimälestiseks olemise lõpetamine

Muinsuskaitseaduse § 20 lõike 1 punkt 4 ning lõike 2 alusel:

- 1. Lõpetan ehitismälestise „Porkuni mõisa jääait“** (kultuurimälestiste registri nr 15856; asukoht Lääne-Viru maakond, Tapa vald, Porkuni küla, Mäe tn 1, KÜ 78701:004:0181) **kultuurimälestiseks olemise.**
- 2. Tunnistan kehtetuks kultuuriministri 30.03.1998 määruse nr 8 „Kultuurimälestiseks tunnistamine“ punkti 239.**

Muinsuskaitseametil kanda mälestiseks olemise lõpetamine kultuurimälestiste registrisse ja ajakohastada andmed riigi maakatastris ning teha käskkiri teatavaks menetlusosalistele.

Käskkirja on võimalik vaidlustada 30 päeva jooksul käskkirja avaldamisest Riigi Teatajas, esitades kaebuse halduskohtusse halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud tingimustel ja korras.

1. Asjaolud

- 1.1.** Porkuni mõisa jääait tunnistati arhitektuurimälestiseks kultuuriministri 30.03.1998 määruse nr 8 „Kultuurimälestiseks tunnistamine“ punktiga 239 ning kanti kultuurimälestiste registrisse numbriga 15856. Muinsuskaitseaduse 23.02.2011 muudatusega asendati mälestise liigi nimetus „arhitektuurimälestis“ nimetusega „ehitismälestis“.
- 1.2.** 17.12.2019 esitas Tapa Vallavalitsus taotluse (kirjaga nr 7-6/19/2418) Porkuni mõisa jääaida kultuurimälestiseks olemise lõpetamiseks tuues põhjenduseks, et hoone ei vasta riikliku kaitse kriteeriumitele, on tehniliselt halvas seisundis ning ei oma mälestiseks olemise kultuuriväärtuslikke tunnuseid.
- 1.3.** Muinsuskaitseamet selgitas 10.02.2020 vastuses (kirjas nr 1.1-7/3182-1), millisel juhul võib mälestiseks olemise lõpetada ning andis teada, et esmalt selgitatakse välja, kas hoone vastab endiselt riikliku kaitse eeldusele ning kas hoone mälestiseks olemise lõpetamise menetluse algatamine on põhjendatud.
- 1.4.** Mälestis „Porkuni mõisa jääait“ asub Lääne-Viru maakonnas Tapa vallas Porkuni külas Mäe tn 1 katastriüksusel (KÜ 78701:004:0181). Mälestis ja kinnistu, kus mälestis asub, kuuluvad Tapa vallale.

- 1.5. Porkuni mõisa jääait ehitati 19. sajandi I pooles. Jääait oli ühekorruseline ning krohvitud paekivist seintega ja kõrge kelpkatusega. 1920. aastatel, mil Porkuni mõisa hooned läksid kooli kasutusse, ehitati jääait ümber saunaks, pesuköögiks ja sulaste eluruumideks. 1944. aastal hoone põles. 1950. aastatel ehitati varemestunud jääait üles kahekorruselisena ja viilkatusega, õpetajate eluruumideks. Praegu asuvad hoones korterid ja Porkuni Paemuuseumi kontoriruumid.
- 1.6. 17.03.2021 valmis Muinsuskaitseameti koostatud Porkuni mõisa jääaida riikliku kaitse kriteeriumitele vastavuse hinnang¹. Hinnangus jõuti järeldusele, et jääaida hoone ei vasta enamikele üldistele ja ehitismälestise kriteeriumitele ning et riikliku kaitse eeldusele vastavuse kriteeriumite hindamise tulemusena on põhjendatud lõpetada Porkuni mõisa jääaida mälestiseks olemine.
- 1.7. Kuna mälestis „Porkuni mõisa jääait“ asub keskkonnakaitseliku objekti Porkuni maastikukaitseala Porkuni parkmetsa piiranguvööndis (KLO1101983)², küsis Muinsuskaitseamet 20.04.2021 (kirjaga nr 1.1-7/1192) hoone mälestiseks olemise lõpetamise kohta Keskkonnaameti arvamust. Keskkonnaamet vastas 26.04.2021 (kirjaga nr 7-9/21/8452-2), et ametil ei ole vastuväiteid Porkuni mõisa jääaida mälestiseks olemise lõpetamise kohta.
- 1.8. Muinsuskaitseamet küsis 05.04.2021 Porkuni mõisa jääaida mälestiseks olemise lõpetamise kohta arvamust ka Muinsuskaitseametilt nõustavalt Ehitismälestiste eksperdinõukogult. Nõukogu leidis, et Porkuni mõisa jääaidal ei ole mälestise tunnuseid ja et selle vähese kaitseks, mis hoone originaalsubstantsist on säilinud, piisab paiknemisest mälestisel „Porkuni mõis park“ ning pidas põhjendatuks lõpetada Porkuni mõisa jääkeldri mälestiseks olemine.
- 1.9. 27.04.2021 otsustas Muinsuskaitseamet algatada Porkuni mõisa jääaida mälestiseks olemise lõpetamise menetluse.
- 1.10. 2021. aasta maist kuni 2024. aasta juunini menetlustoiminguid ei tehtud. Kuna asjaolud ei ole muutunud, siis menetluse jätkamise kohta menetlusosalistelt arvamust ei küsitud ning 2024. aasta augustis koostas Muinsuskaitseamet Porkuni mõisa jääaida mälestiseks olemise lõpetamise käskkirja eelnõu.

2. Riikliku kaitse kriteeriumid

- 2.1. Muinsuskaitseaduse (edaspidi MuKS) § 10 lg 1 kohaselt on riikliku kaitse eeldus, et kultuuriväärtusega asi või maa-ala esindab Eesti ainelise kultuuripärandi väärtuslikumat osa, millel on teaduslik, ajalooline, kunstiline või muu kultuuriväärtus.
- 2.2. Kriteeriumitele vastavuse hindamist eeldab samuti MuKS § 20 lg 1 p 4, mille kohaselt mälestiseks olemise võib lõpetada, kui mälestis ei vasta riikliku kaitse eeldusele.
- 2.3. Riikliku kaitse eelduse hindamisel lähtutakse kultuuriministri 15.05.2019 määruses nr 23 „Mälestise liikide ja muinsuskaitseala riikliku kaitse üldised kriteeriumid ning muinsuskaitsealal asuvate ehitiste väärtusklassid“ (edaspidi *määrus*) sätestatud kriteeriumitest.

¹ Muinsuskaitseameti poolt koostatud hinnang:

https://register.muinas.ee/ftp/Eksperdi hinnangud/MKA_Porkuni_moisa_jaaait_Krit_vastavuse_hindamine_2020.pdf

² <https://register.keskkonnaportaal.ee/register/protected-nature-object/9267888>

Üldised kriteeriumid

2.4. Riikliku kaitse üldistele kriteeriumitele vastavuse hindamisel tuvastati, et Porkuni mõisa jääait ei vasta selektiivsuse (määruse § 2 p 2) ja tehnilise seisukorra (määruse § 2 p 4) kriteeriumitele ning vastab vähesele määral originaalsubstantsi säilivuse kriteeriumile (määruse § 2 p 3). Hoone praegune varemetest uuel kujul üles ehitatud kehandi arhitektuurne lahendus ei ole iseloomulik ühelegi mõisaajastule omasele jääkeldrile või aidale. Hoone algupärasus ei ole tajutav, kuna originaalsubstantsi on pärast ülesehitamist säilinud vaid vähesel määral. Jääaida tehniline seisukord on halb, hoone vajab suuremahulist remonti.

Ehitismälestise kriteeriumid

2.5. Ehitismälestise kriteeriumitele vastavuse hindamisel tuvastati, et Porkuni mõisa jääait ei vasta enamusele ehitismälestiste kriteeriumitele.

2.6. Porkuni mõisa jääait vastab osaliselt:

2.6.1. funktsiooni järjepidevuse (määruse § 5 p 6) kriteeriumile. Jääaida funktsioonis ei ole hoonet kasutatud juba 20. sajandi algusest saadik, kuid hoone on kasutusel elu- ja kontoriruumidena, mis toetab ehitise säilimist;

2.6.2. ümbritseva ajaloolise ruumilise keskkonna säilivuse (määruse § 5 p 10) kriteeriumile, kuna hoone paikneb endise Porkuni mõisakompleksi hoonete läheduses ning toetab mahuliselt kompleksi mõisaaegse ruumilise keskkonna tajumist;

2.6.3. silmapaistva mõju või sümboolse tähenduse kriteeriumile (määruse § 5 p 12), kuna hoone markeerib mõisa olulise majandushoone asukohta ja on seotud mõisasüdame algupärase planeeringuga, mistõttu on tegemist paiga identiteeti toetava hoonega.

2.7. Porkuni mõisa jääait ei vasta:

2.7.1. vanuse (määruse § 5 p 1), arhitektuuriväärtuse (määruse § 5 p 2), autentsuse (määruse § 5 p 4), interjööri või sisseseade säilivuse (määruse § 5 p 5), harulduse (määruse § 5 p 7) ega tüüpilisuse (määruse § 5 p 8) kriteeriumitele, kuna suurem osa algupärasest hoonest hävis põlengus 1944. aastal ja hoonet ei taastatud algsel kujul;

2.7.2. terviklikkuse ehk ansambilisuse kriteeriumile (määruse § 5 p 11), kuna 1944. aasta põlengus hävis ka samast ehitusperioodist pärinenud tööliste maja, millega jääait algselt moodustas ühtse ansambli.

3. Kultuurimälestiseks olemise lõpetamise põhjendus

Mälestise kultuuriväärtus

3.1. Porkuni mõisa jääait on osa 19. sajandil rajatud Porkuni mõisa ansamblist. Kuna algupärasest hoonest on pärast ülesehitamist originaalsubstantsi säilinud vaid vähesel määral, siis hoone ei ole tajutav mõisa arhitektuurse algupära edasikandjana. Hoone väärib aga säilitamist, kuna markeerib Porkuni mõisa kunagise olulise majandushoone asukohta, on seotud mõisasüdame algupärase planeeringuga ning aitab säilitada ajalooliselt väljakujunenud ruumilist keskkonda.

3.2. Kuivõrd Porkuni mõisa jääait ei vasta enamikele üldistele ja ehitismälestise kriteeriumitele ning hoone, kui kunagise mõisa majandushoone markeerija, mahu küsimustes saab Muinsuskaitseamet kaasa rääkida läbi mõisapargi mälestiseks olemise, siis ei ole antud hoone puhul üksikobjektina riikliku kaitse jätkamine põhjendatud.

Avalik huvi

3.3. Avaliku huvi sihiks on teatud avalik, s.o üldine ehk ühiskondlik hüve, mille alla kuulub ka Eesti kultuuri säilimine läbi aegade, sh ainelise kultuuripärandi väärtuslikuma osa hoidmine ja kaitse. Kuna Porkuni mõisa jääait ei vasta mälestise riikliku kaitse eeldusele ning ei esinda

Eesti ainelise kultuuripärandi väärtuslikumat osa, ei ole Porkuni mõisa jääait enam täismahus avaliku huvina käsitletav. Riik ei rakenda piiranguid ega oma ressursse seal, kus see pole põhjendatud. Edaspidi seisneb avalik huvi Porkuni mõisa jääaida suhtes selles, et oleks tagatud jääaida hoone mahuline sobivus mälestisega „Porkuni mõisa park“ (reg nr 15847).

Kaasatud isikute huvid

3.4. Olukorras, kus Porkuni mõisa jääait enamikele riikliku kaitse eelduse kriteeriumitele ei vasta, ei ole proportsionaalne piirata hoone omaniku õigusi hoone kultuurimälestiseks olemisest tulenevate piirangutega, seetõttu on vajalik lõpetada jääaida mälestiseks olemine.

Mõjud

3.5. Porkuni mõisa jääaida omanikul on õigus pöörduda Muinsuskaitseameti poole nõu saamiseks, kuidas ehitist hooldada, remontida, ehitada või konserveerida, kuid ei ole enam võimalik taotleda Muinsuskaitseameti toetust ehitise hooldamiseks, remontimiseks, konserveerimiseks, restaureerimiseks, hoiu- ja säilitustingimuste tagamiseks ning taastamiseks.

3.6. Porkuni mõisa jääaidal säilivad riiklikud piirangud, mis tulenevad hoone asumisest mälestise „Porkuni mõisa park“ (reg nr 15847) maa-alal. Kuigi jääait ei vasta riikliku kaitse eeldusele ja jääaida mälestiseks olemine lõpeb, kehtivad jääaidal piirangud, mis tulenevad sellest, et jääait asub mälestisel „Porkuni mõisa park“. Mälestisest tulenevad piiranud puudutavad eelkõige jääaida ehitamist (nt rekonstrueerimine, laiendamine, lammutamine) või muid tegevusi, mis mõjutavad mälestise ilmet (MuKS § 7 lg 3).

3.6.1 MuKS § 3 lg 3 sätestab, et ajaloolises keskkonnas muudatuste tegemisel lähtutakse kultuuri- ja elukeskkonna mitmekesisuse ning kvaliteedi hoidmise põhimõttest. Lisatav uus peab toetama ja aitama esile tuua varem loodud väärtusi. Oluline on silmas pidada, et tegevused jääaidaga oleksid sellised, mis toetavad mälestise „Porkuni mõisa park“ ajaloolist ilmet ega kahjusta mälestise kultuuriväärtust.

3.6.2 Mõisa pargi ilme säilimise tagamiseks võib amet jääaida ehitustegevust kooskõlastades vastavalt MuKSi § 54 lg-le 3 määrata tingimusi konserveerimisele, restaureerimisele, ehitamisele või muudele töödele.

3.6.3 Vastavalt MuKSi § 50 lg-le 2 ning § 61 lg-le 3 ja 4 tuleb uue hoone püstitamise soovi korral koostada eelnevalt detailplaneeringu muinsuskaitse eritingimused või muinsuskaitse eritingimused.

4. Menetlusosaliste arvamused

4.1. 25.09.2024 saatis Muinsuskaitseamet Porkuni mõisa jääaida mälestiseks olemise lõpetamise eelnõu Tapa Vallavalitsusele ja Keskkonnaametile tutvumiseks ja arvamuse esitamiseks.

4.2. Kinnistu omanik Tapa Vallavalitsus vastas 18.10.2024, et on eelnõuga tutvunud ning et märkusi ja ettepanekuid eelnõule ei ole.

4.3. Keskkonnaamet esitas 04.10.2024 arvamuse, mille kohaselt neil ei ole eelnõule vastuväiteid ega täiendusettepanekuid.

5. Muinsuskaitse Nõukogu seisukoht

5.1. Kultuuriministrit nõustav Muinsuskaitse Nõukogu arutas Porkuni mõisa jääaida mälestiseks olemise lõpetamise ettepanekut 05.11.2024 toimunud koosolekul ja otsustas ettepanekut toetada.

(allkirjastatud digitaalselt)
Heidy Purga